

INGLIZ VA RUS TILIDAGI MAQOLLARNING O‘ZBEK TILIDAGI
MUQOBILI BO‘YICHA LINGVISTIK TAHLILI

Abdushukurova Sevara

Abdumurodova Muattar

Termiz davlat universiteti O‘zbek filologiyasi fakulteti

521-guruh talabalari

O‘zbek tili kafedrasida o‘qituvchisi: Shamsuddinova Iqbol

Annotatsiya. Bilamizki adabiy til shevalardan so‘z olish hamda chetdan yangi so‘zlarni o‘zlashtirish, ya‘ni Yevropa so‘zlarini tilimizga kirib kelishi bilan boyiydi. Biz ushbu maqolam orqali maqollarimizni yevropada xususan, ingliz hamda rus tilidagi o‘xshash hamda farqli tomonlarni tahlil etib beramiz. Maqollarimiz Yevropa tillaridan mentalitetimiz doirasida ham o‘z tilimizga tarjima qilinadi.

Kalit so‘zlar: Maqol, tarjima, leksik tahlil, Yevropa xususan Ingliz tilidagi hamda rus tilidagi maqollar

Maqol — xalq og‘zaki ijodi janri bo‘lib, Maqollarda avlod-ajdodlarning hayotiy tajribalari, jamiyatga munosabati, tarixi, ruhiy holati, etik va estetik tuyg‘ulari, ijobiy fazilatlari mujassamlashgan. Asrlar mobaynida xalq orasida sayqallanib, ixcham va sodda poetik shaklga kelgan. Maqollarda xalqimizning milliy urf odatlari, va milliy mentalitetimiz asos qilib olinadi.

Shuningdek bizning mentalitetimizda uchraydigan ba‘zi maqollar Yevropa davlatlari, xususan Ingliz hamda rus tillarida ham uchraydi. Ammo biz bu maqollarni mentalitetimiz doirasidan kelib chiqib tarjima qilamiz hamda tahlil qilamiz. Masalan, O‘zbek xalqimizda "Beshikdan qabrgacha ilm izla" degan maqol bor. Bu maqollar Ingliz tilida "Live and learn" shaklida, rus tilida esa "Век живи-век учищ" shaklida uchraydi. Ingliz tilidan to‘g‘ridan-to‘g‘ri tarjimada "Yasha va o‘rgan" degan tarjima, Rus tilidan tarjima qilsak "Yashang va o‘rganing ma‘nosi kelib chiqadi. O‘zbek xalqimiz mentalitet jihatidan tug‘ilganimizdan toki vafotimizga qadar ilm izlashimiz kerakligini "beshik" leksemasi orqali ochib beradi. Ingliz hamda rus adabiyotida ham "beshik" leksemasini uchratishimiz mumkin, ammo bu leksemalar Ingliz hamda rus mentalitetida tug‘ilganidan bilim olishi kerakligi ma‘nosini anglatmaydi.

O‘zbek xalqimizda "Hechdan ko‘ra kech" maqoli bor. Ushbu maqol ingliz tilida "Better late than never" shaklida, rus tilida esa "Лучше поздно, чем никогда" shaklida uchraydi. O‘zbek tilshunosligida "hech" bo‘lishsizlik olmosi bo‘lib, ushbu olmosh ma‘no jihatidan tasdiqqa nisbatan zidlikni bildiradi. Bizda bu maqol "Umuman qilmagandan ko‘ra kech bo‘lsa ham qilgan yaxshi namunasida berilgan. Bu maqollar Ingliz hamda rus tilida ham shu ma‘noga yaqin holatda berilgan. Bu ma‘noni Ingliz

tilidan "late-kech" ravish leksemasi, rus tilidan esa "Поздно-kech" leksemalari orqali ifodalab berilgan. Bundan kelib chiqadiki o'zbek tilshunosligida gumon ma'nosi "Gumon olmoshi" yordamida ochilib berilgan. Ammo Ingliz hamda rus tilshunosliklarida esa ravish orqali ma'no ochib berilgan. Biz bu holatga "O'z uying-o'lan to'shaging" maqolida ham duch kelishimiz mumkin. Bu maqol ingliz tilida - "East or west, home is best" tarzida rus tilida esa "В гостях хорошо, а доме лучше" shaklida uchraydi. Ingliz tilidan ushbu maqolni so'zma- so'z tarjima qilinganda - " Sharq yoki g'arb uy yaxshi" deya , rus tilidan tarjima qilinganda esa "Mehmon bo'lish yaxshi, lekin uyda bo'lish yaxshiroq" deya tarjima qilinadi. Bu yerda O'zbek tilidagi tahlilda eng yaxshi joy o'zimizning uyimiz ekanligi "o'z" olmoshi leksemasi orqali ma'no izohlab beriladi. Ammo Ingliz tilida "East or west–Sharq yoki G'arb" birikmasi orqali, rus tilida esa "а дома лучше –уу yaxshiroq" birikmasi orqali ma'no ochib berilayapti. Ingliz hamda rus tilshunosligidagi birikmalar o'zbek tilshunosligida bittagina "o'z" olmoshi orqali ifodalab berilayapti.

Keyingi "Yaxshi boshlangan ish, yaxshi tugallangan ishdir" maqolidagi ingliz tilida " A good beginning makes a good ending" shaklida, rus tilida esa "Лиха бед начало" shaklida uchraydi. O'zbek tilidagi maqol hamda ingliz tilidagi ushbu maqollar ma'no doirasidan bir biriga juuda yaqin. Ya'ni ingliz tilidan ushbu maqolni tarjima qiladigan bo'lsak "Yaxshi boshlanish–yaxshi tugash" tarzida tarjima qilinadi. Ushbu maqollar o'zida qo'llangan fonemalar jihatidan birozgina farq qilishi mumkin. Ammo ushbu maqolning rus tilidagi shaklini so'zma- so'z tarjima qiladigan bo'lsak "Hammasi yaxshi bu yaxshi tugaydi" degan ma'no paydo bo'ladi. Bu yerda faqat qandaydir ish doirasidan kelib chiqib emas balki umumiy holatda hammasi yaxshi bo'lsa bu yaxshi tugaydi degan ma'no kelib chiqadi.

Rus tilida hamda ingliz tilida shunday maqollar borki ularda faqat tor doirada ma'nosi izohlangan, biz u maqollardan katta ma'no yasab tarjima qilib olganmiz. Masalan O'zbek tilida uchraydigan "Zaharli til qilichdan yomon" maqolini misol qilib olsak bo'ladi. Bu maqol ingliz tilida "Words cut more than words" shaklida, rus tilida esa "Зне языке острый меч" shaklida uchraydi. Bu maqollarni ingliz tilida so'zma so'z tarjima qiladigan bo'lsak " So'zlar so'zlardan ko'ra ko'proq kesiladi" tarzida , rus tilida esa " Yomon til o'tkir qilich" shaklida tarjima qilinadi. Ushbu maqolning asosiy ma'nosi "Zahar" leksemasi orqali ochilib "Zaharli til, ya'ni yomon so'z qilichdan ham o'tkirligi bilan asoslangan. Qolgan ikki tilda esa shunchaki yomon so'z yomon deya aytilib ketilgan.

Bizning o'zbek tilimizni shunday maqollar borki ular ajoyib o'xshatmalar asosida, ta'rifu- tavsifi ochib berilgan. Masalan, " Ishlamagan tishlamas, ishyoqmasga kun kulmas" maqolini keltiradigan bo'lsak, ishlamagan odam tishlamaydi, ya'ni maqsadiga erisha olmaydi degan birikmani bittagina "tishlamas" leksemasi orqali ochib beriladi. Keyingi "Ishyoqmasga kun kulmas" satriga keladigan bo'lsak ishlashni

hohlamaydigan inson maqsadiga yetishaolmaydi ma'nosi "ishyoqmas kun kulmas" birikmasi orqali ma'no izohlab berilganini tahlil qila olamiz. Bu maqollar Ingliz hamda rus tillarida birgina "ishlamagan yemaydi" birikmasi orqali ma'no tahlil qilinadi.

Rus tilida "Tinmay mehnat qilish" degan birikmani mavjud. Biz ushbu iborani o'zbek tilida "Qo'li qo'lga tegmay ishlamoq" iborasi shaklida shlatamiz. Rus tilidagi oddiy birikmalar o'zbek tilshunosligida iborat shaklida uchraydi. To'g'ri ikkisida ham ma'no bir xil bo'lishi mumkin, ammo o'zbek tilshunoslarimiz ajoyib o'xshatmalar asosida ibora ma'nosida qo'llab tilimizga kiritgan.

Ingliz tilida shunday maqollar borki ularni so'zma-so'z tarjima qiladigan bo'lsak umuman boshqa ma'no kelib chiqadi. Shuning uchun ham biz ularni mentalitetimiz hamda til qoidalarimizga moslab tarjima qilib olamiz. Masalan, "To be born with a silver spoon in one's mouth" ingliz tilidagi maqolini oladigan bo'lsak, o'zbek tilidagi "Yaxshi inson bo'lib dunyoga kelmoq" iborasiga teng keladi. Ammo ushbu maqolni biz so'zma so'z tarjima qiladigan bo'lbo'lsak "Og'zida kumush qoshiq bilan tug'ilish" degan ma'no kelib chiqadi.

O'zbek xalq maqollarimizda "Yolg'on yetmish yil yerda yotsa ham, yashig'ini oshkor qiladi" degan maqol mavjud. Ushbu maqollarni biz ingliz hamda rus tilida ham uchratamiz. Ushbu maqol ingliz tilida "He that lies upon the ground can fall no lower" shaklida rus tilida esa "Кто лжет, тот и крадет" shaklida uchraydi. Ushbu maqol Ingliz tilidan so'zma-so'z tarjima qilinganda "Yerda yotgan odam pastroqqa tusha olmaydi" shaklida, rus tilidan esa "Kim yolg'on gapiradi va o'g'iraydi" shaklida tarjima qilinadi.

Yuqorida uchraydigan holatlar sababli biz boshqa tillaridagi maqollarni to'g'ridan-to'g'ri tarjima qilib tilimizga olib kira olmaymiz. Biz maqollarni mentalitetimiz doirasidan, xalqimiz urf odatlari doirasidan kelib chiqib tarjima qilsak maqsadga muvofiq bo'ladi.